

U SUSRET SPROVOĐENJU POLITIKE STRATEGIJE RAZVOJA INFORMACIONOG DRUŠTVA

Nevenka Tanašćuk, *Jugopetrol Beograd,*
nevenka.tanascuk@jugopetrol.co.yu

Apstrakt: *U radu su izneti glavni ciljevi e-Evropske i ključni činioci koji utiču na razvoj informacionog društva u Evropskoj uniji (EU). Takođe su prikazani zadaci koje zemlje jugoistočne Evrope treba da realizuju u okviru Inicijative elektronska jugoistočna Evropa Pakta za stabilnost. U prikazu strategije razvoja informacionog društva u Srbiji istaknuta je nophodnost stvaranja odgovarajućeg zakonskog okruženja, odnosno odgovarajuće pravne regulative, a saglasno zakonodavstvu u EU.*

Ključne reči: *nacionalna strategija, informaciono društvo, zakon, regulativa, IKT*

UVOD

Transformacija društva, iz industrijskog u informaciono odvija se, u celom svetu, na vrlo buran način i praćena je implikacijama i konsekvencama čija je glavna odrednica sve veća zavisnost društvene zajednice od novih tehnologija. One pružaju velike mogućnosti i imaju sveopšti uticaj na nacionalne privrede i globalnu konkurentnost. Međutim, istovremeno su veoma široke i, još uvek, teško sagledive i merljive mogućnosti zloupotreba informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT), sa posledicama koje se mogu rangirati u rasponu od minornih do katastrofalnih i od lokalnih, preko nacionalnih, do globalnih. S toga se ovom problemu pridaje izuzetan značaj. O njemu se govori, piše, sprovode naučne polemike i istraživanja, prilagođavaju postojeći i kreiraju novi zakoni i pravna regulativa.

INFORMACIONO DRUŠTVO U EU

Evropska unija je 2000. godine, za države članice, odredila razvojne ciljeve nazvane "Lisabonska strategija", kojom se izgradnja informacionog društva stavlja u direktnu vezu sa raspoloživošću i dostupnošću IKT svim građanima, svim organizacijama, odnosno čitavom društvu. Glavni fokus EU je na IKT, povećanju infrastrukture i povezanosti. Stoga se diskusija o informacionom društvu dovodi u neposrednu vezu sa politikom za proširenje infrastrukture i jačanje jedinstva država članica.

Krajem 1999.godine lansirana je e-Evropa, kako bi EU osigurala sve koristi od promena koje donosi informaciono društvo. Glavni ciljevi e-Evrope su da svakog građanina, svaki dom i školu, svako preduzeće i administraciju približe digitalnom dobu i omoguće im pristup internetu, tj. da se stvori digitalno pismena Evropa. Postavljeni ciljevi mogu se ostvariti kroz realizaciju ključnih činilaca:

- **Širokopojasni pristup:** omogućavanje brzog pristupa internetu, po niskim cenama, preko telefonskih linija ili kablova, putem bežičnih tehnologija ili preko satelita, a u skladu sa zakonima EU
- **Bezbednost:** elektronske mreže moraju biti dovoljno bezbedne, a privatnost zagarantovana
- **E-uključivanje:** osigurati dostupnost informacionog društva svima, tj. eliminisati i geografske i socijalne granice
- **E-uprava:** približiti državnu upravu građanima i privredi obezbeđivanjem modernih javnih usluga putem interneta
- **E-učenje:** prilagoditi obrazovni sistem i obučavanje privredi zasnovanoj na znanju i digitalnoj kulturi
- **E-zdravlje:** obezbediti elektronske zdravstvene usluge koje su korisnički nastrojene i informacije za građane i zdravstvene radnike širom Evrope
- **E-poslovanje:** stimulisanje razvoja e-trgovine

Evropska komisija je 1.juna 2005. godine lansirala petogodišnju strategiju "Evropsko informaciono društvo 2010" kako bi se osnažio rast informacionog društva i ohrabrio razvoj digitalne privrede. U tom cilju će se promovisati širokopojasne i sigurne mreže velike brzine i sa bogatim i raznovrsnim sadržajem. U inicijativi se ističu tri prioriteta :

- Stvaranje otvorenog i konkurentnog tržišta za informaciono društvo i medijske usluge
- Veća ulaganja u istraživanje IKT
- Promovisanje sveobuhvatnog evropskog informacionog društva.

RAZVOJ INFORMACIONOG DRUŠTVA U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Zemlje jugoistočne Evrope su aktivne na regionalnom nivou i bave se uvođenjem i razvojem IKT u okviru Inicijative elektronska jugoistočna Evropa Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi, sa ciljem da odgovore na izazove koje donosi razvoj informacionog društva, iskoriste sve potencijale koje pruža moderna IKT i povećaju mogućnost integracije svojih privreda u svetsko tržište.

Na Regionalnoj ministarskoj konferenciji o informacionom društvu, koja je održana od 30.juna do 1.jula 2005.godine, definisani su vremenski okviri za realizaciju zadataka obuhvaćenih Agendom elektronska jugoistočna evropa¹ (e-JIE):

<u>Obaveza</u>	<u>Rok</u>
▪ Usvajanje nacionalnih strategija za razvoj informacionog društva (ID) na osnovu zajedničkih uputstava koje je pripremila radna grupa e-JIE	decembar 2005.
▪ Osnivanje tela za razvoj ID na osnovu jedinstvenog opisa rada koji je pripremila radna grupa e-JIE	mart 2006.
▪ Zakonodavni okvir za e-potpis	mart 2006.
▪ Zakonodavni okvir za e-trgovinu	mart 2006.
▪ Zakon o kompjuterskom kriminalu	jun 2006.
▪ Zakon o telekomunikacijama	jun 2006.
▪ Zakon o zaštiti podataka o ličnosti	jun 2006.

STRATEGIJA RAZVOJA INFORMACIONOG DRUŠTVA U SRBIJI

IKT i u Srbiji utiču na sve aspekte ljudskog života i delovanja, suočavajući korisnike sa izazovima adaptiranja, inoviranja i reagovanja na prilike i mogućnosti koje im se ukazuju. Naša zemlja, kao jedna od članica jugoistočne Evrope, aktivno je uključena u sva dešavanja.

Na konferenciji, **Telekomunikacije za razvoj**, koja je održana u Beogradu 29.oktobra 2002. godine, zemlje JIE prihvatile su i potpisale međunarodni sporazum "Agenda e-JIE za razvoj informacionog društva", kao osnovni dokument za razvoj ID u ovom regionu. To obavezuje i Republiku Srbiju da realizuje gore navedene zadatke iz Agende i u predviđenim rokovima..

¹ Electron South Eastern Europe Initiative

ZAKONODAVNI OKVIR

Da bi se uspostavilo zdravo i bezbedno informaciono društvo "u kome svako može da stvara, koristi i razmenjuje informacije i znanje, omogućavajući time pojedincima, zajednicama i narodima da dostignu svoj puni potencijal u promovisanju održivog razvoja i unaprede kvalitet svog života"², potrebno je stvoriti odgovarajuće zakonsko okruženje.

Za neometan razvoj informacionog društva neophodno je pripremiti i doneti odgovarajuće pravne dokumente za sve oblasti delovanja. Zakonodavstvo mora, pre svega, da utre put stvaranju otvorenog i konkurentnog tržišta, uspešnim i sigurnim investicijama, privatizaciji državnih monopola, razvijanju pristupačne infrastrukture elektronskih komunikacionih mreža i dr.

Kada se radi o kompjuterskom kriminalu, neophodno je doneti propise koji će regulisati mehanizme međunarodne saradnje u identifikovanju i sprečavanju takvih krivičnih dela, a koja su propisana Konvencijom Saveta Evrope. Posebno treba posvetiti pažnju javnosti podataka, njihovoj zaštiti, pravu pristupa bazama podataka, načinima korišćenja biometrijskih metoda identifikacije i elektronskih dokumenata, kako bi se mogli koristiti kao dokaz na sudu.

Što se tiče interneta, zakonodavstvo treba da pruži rešenja koja bi omogućila neometanu razmenu informacija i transakcija. Postavlja se neminovnost korišćenja elektronskog potpisa, te automatske identifikacije i autorizacije učesnika u transakcijama. Pri tome se nameće potreba i obaveza uspostavljanja odgovarajuće nadležnosti nad internet transakcijama. Takođe je neophodno osigurati zaštitu ličnih podataka i privatnosti, prenos informacija kroz međunarodne sisteme, kriptografsku zaštitu i zaštitu korisnika od uvredljivog, nezakonitog i neželjenog internet sadržaja. Nova pravila moraju da pruže zaštitu i od terorizma i pranja novca, zaštitu intelektualnih prava, zaštitu propisa koji regulišu internet sadržaj i sl. Za kupovinu i prodaju putem interneta treba obezbediti i odgovarajuće poreske mehanizme.

Isto tako treba definisati metode za zaštitu IKT rešenja i патената kako bi se sprečila kršenja autorskih prava i патената priznatih u zemlji i inostranstvu.

Jedan od ključnih prioriteta u svemu ovom je podsticanje odgovornosti i podizanje svesti kako bi se eliminisale ili, bar, smanjile zloupotrebe IKT.

Kao član Inicijative za elektronsku jugoistočnu Evropu (e-JIE) koja funkcioniše u okviru Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope i kao potpisnica Agende za razvoj informacionog društva u jugoistočnoj Evropi³, Republika Srbija mora da definiše prioritete državne politike u cilju bržeg razvoja informacionog društva u zemlji i regionu, a saglasno modelima i inicijativama EU. Agenda e-JIE poziva na usvajanje i primenu zakonodavne infrastrukture za informaciono društvo:

- Početi sa usvajanjem i primenom zakonodavstva o elektronskoj komunikacionoj infrastrukturi
- Usvojiti nacрте zakona o elektronskoj trgovini, elektronskim ugovorima i elektronskim potpisima, u skladu sa odgovarajućim uputstvima EU (Zakon o e-potpisu usvojen u decembru 2004.godine)
- Potpisati, ratifikovati i primeniti Konvenciju Saveta Evrope o kompjuterskom kriminalu (potpisana u aprilu 2005.godine)
- Usvojiti i primeniti propise o intelektualnoj svojini vezano za autorska prava, baze podataka, patente, softver i topografiju integrisanih kola u skladu sa odgovarajućim uputstvima EU

² Declaration of Principles, World Summit on the Information Society, International Telecommunication Union, Geneva, 2003.

³ eSEEurope Agenda for the Development of the Information Society: a cooperative effort to implement the Information Society in South Eastern Europe

- Usvojiti i primeniti zakone o zaštiti ličnih podataka uključujući zaštitu privatnosti na internetu, a u skladu sa odgovarajućim uputstvima EU

STANJE REGULATIVE

U Republici Srbiji doneto je niz zakona i propisa koji regulišu razvoj informacionog društva:

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (Službeni glasnik RS, br.120/04 od 5.11.2004.godine) kojim se uređuju prava na pristup informacijama od javnog značaja (kojima raspolažu organi vlasti), radi ostvarenja interesa javnosti da zna i ostvarenja slobodnog demokratskog poretka i otvorenog društva. (Informacijom od javnog značaja, u smislu ovog Zakona, smatra se informacija kojom raspolaže organ vlasti, nastala u radu ili u vezi sa radom organa vlasti, sadržana je u određenom dokumentu, a odnosi se na sve ono o čemu javnost ima opravdan interes da zna).

Zakon o elektronskom potpisu (Službeni glasnik RS, br.135/04)

Zakonom se uređuje upotreba elektronskog potpisa, kao i prava, obaveze i odgovornosti u vezi sa elektronskim sertifikatima

2005. godine (Službeni glasnik RS, br. 48/05, 82/05 i 116/05) doneta su podzakonska akta za sprovođenje Zakona o elektronskom potpisu:

- Pravilnik o vođenju evidencije sertifikacionih tela
- Pravilnik o Registru sertifikacionih tela koja izdaju kvalifikovane elektronske sertifikate u Republici Srbiji
- Pravilnik o tehničko-tehnološkim postupcima za formiranje kvalifikovanog elektronskog potpisa i kriterijumima koje treba da ispune sredstva
- Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje kvalifikovanih elektronskih potpisa

U Krivičnom zakoniku (Službeni glasnik RS, br. 85/05) uveden je veći broj krivičnih dela koje naše zakonodavstvo nije poznavalo. Nova krivična dela, između ostalog, odnose se i na kompjuterski kriminal i zaštitu autorskih prava, npr.

Krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka (glava 27 čl.298.-304. Zakona):

- oštećenje računarskih podataka i programa
- računarska špijunaža
- pravljenje i unošenje računarskih virusa
- računarska prevara
- neovlašćeni pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i podacima
- sprečavanje i ograničavanje pristupa javnoj računarskoj mreži
- neovlašćeno korišćenje računara i računarske mreže

Krivična dela protiv intelektualne svojine (glava 20, između ostalih):

- neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava (čl.199.)
- neovlašćeno uklanjanje ili menjanje elektronske informacije o autorskom i srodnim pravima (čl.200.)

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala (Službeni glasnik RS, br.61/05 usvojen 15.jula 2005.godine). Ovim zakonom obrazuju se specijalizovani državni organi radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja za:

- krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka određena Krivičnim zakonom
- krivična dela protiv intelektualne svojine, imovine i pravnog saobraćaja kod kojih se, kao objekat ili sredstvo izvršenja krivičnog dela, javljaju računari, računarske mreže, računarski podaci, kao i njihovi proizvodi u materijalnom ili elektronskom obliku

U Okružnom javnom tužilaštvu u Beogradu, ovim zakonom, obrazuje se poseban Sektor za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, u MUP-u se obrazuje Služba za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, a u Okružnom sudu u Beogradu, koji je nadležan u prvom stepenu za postupanje u ovim predmetima, obrazuje se Veće za borbu protiv visokotehnološkog kriminala.

Evropska konvencija o kiber kriminalu (Budimpešta)

Ovu Konvenciju je naša zemlja potpisala aprila 2005.godine, međutim još nije ratifikovana.

Sledi tabelarni prikaz nekih strateških prioriteta i inicijativa za razvoj informacionog društva (ID) u Republici Srbiji.

Tabela 1: Institucionalni okvir za razvoj ID

Strateški prioritet : Uspostavljanje zakonodavnog okvira i osnivanje tela za sprovođenje strategije

Inicijativa	Cilj	Nadležnost i rokovi
Razvijanje zakonodavnog okvira za nove ustanove koje se tiču razvoja ID	Stvoriti uslove za sprovođenje Strategije razvoja ID	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Sekreterijat za zakonodavstvo Rok: decembar 2006.
Oformiti Komitet za ID	Obezbediti da razvoj ID dobije istaknuto mesto u državnoj politici	o Min.nauke i zašt.život.sredine Rok: decembar 2006.
Proceniti trenutno stanje razvoja ID	Ustanoviti uslove, mogućnosti i organizacione okvire koji će omogućiti efikasan razvoj ID	o Min.nauke i zašt.život.sredine Rok: decembar 2006.
Oformiti Savet za ID	Stvaranje povoljnog okruženja za e-poslovanje i e-demokratiju kroz modernizaciju državne uprave	o Min.nauke i zašt.život.sredine Rok: decembar 2006.
Uspostaviti forum ID u tesnoj saradnji sa svim ključnim akterima razvoja ID u zemlji	Stvaranje dijaloga zasnovanog na konsenzusu između nosilaca razvoja ID u zemlji, a koji bi se ticao budućih izazova u oblasti ID	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Civilno društvo o Privreda o Akademska zajednica Rok: decembar 2006.

Tabela 2: E-zakonodavstvo

Strateški prioritet: uspostavljanje zakonodavnog okvira za informaciono društvo

Inicijativa	Cilj	Nadležnost i rokovi
Doneti i uskladiti set zakona koji regulišu ljudska prava	Zaštiti lične podatke i omogućiti pristup javnim podacima	o Ministarstvo pravde o Min.kulture i jav.informisanja o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. Rok: mart 2007.
Ratifikovati i primeniti Konvenciju saveta Evrope o kompjuterskom kriminalu	Izraditi i usvojiti propise koji regulišu mehanizme međunarodne saradnje u identifikaciji i sprečavanju krivičnih dela koja se odnose na kompjuterski kriminal	o Ministarstvo pravde o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. Rok: decembar 2006.
Doneti i uskladiti set zakona koji regulišu e-upravu	Stvoriti zakonodavni okvir za elektronske javne usluge i široku upotrebu IKT u Vladi	o Ministarstvo trgovine i turizma o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. Rok: decembar 2006.
Doneti i uskladiti set za-	Sprovesti e-poslovanje u skladu	o Ministarstvo pravde

kona koji regulišu e-trgovinu, ugovore i e-transakcije	sa međunarodno prihvaćenom praksom i propisima, tako da e-transakcije i plaćanje budu zakoniti, obavezujući i važeći	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. Rok: decembar 2006.
Usvojiti i primeniti propise o intelektualnoj svojini, autorskim pravima, patentima i softveru	Ispuniti moderne standarde i preporuke u sprečavanju kršenja priznatih autorskih prava i патената u zemlji i inostranstvu	o Min.kulture i jav.informisanja o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. Rok: decembar 2006.
Doneti i uskladiti set zakona koji regulišu elektronske komunikacije i medije	Omogućiti aktivno učešće svih nadležnih ustanova u stvaranju otvorenih i konkurentskih elektronskih komunikacija i medijskog tržišta	o Min.za kapitalne investicije o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. Rok: jun 2007.

Tabela 3: Ostalo

Strateški prioritet: obezbediti značaj nacionalne strategije za razvoj ID u okviru regionalnog i evropskog konteksta

inicijativa	Cilj	Nadležnost i rokovi
Aktivno učestvovati u Inicijativi Pakta za stabilnost – inicijativa e-JIE	Sprovesti u praksi sve obaveze prihvaćene potpisivanjem e-JIE Agende za razvoj ID	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. o Nac.kanc.Pakta za stab.u JIE o Rep.zavod za informatiku i internet Rok: saradnja počela 2000.god. i nastaviti je u kontinuitetu
Aktivno učestvovati u Inicijativi za razvoj širokopojasnih mreža u JIE	Podržati razvoj infrastrukture za širokopojasnu razmenu informacija putem regionalnog razvoja i primeniti potpisan Memorandum o razumevanju	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. o Nac.kanc.Pakta za stab.u JIE o Rep.zavod za informatiku i internet Rok: decembar 2006.
Aktivno učestvovati u regionalnim projektima i projektima EU sa regionalnim partnerima	Kroz projekte dobiti iskustvo u najboljim praksama i obezbediti podršku putem regionalne saradnje	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostran. o Rep.zavod za informatiku i internet Rok: u kontinuitetu
Aktivno učestvovati u međunarodnim inicijativama za razvoj ID i planovima kao što su: program e-Evropa, UN/CEFACT, UNCTAD itd.	Kroz projekte dobiti iskustvo u najboljim praksama, know-how i podršku putem evropske i međunarodne saradnje	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Min.za ekon.veze sa inostranstv. Rok: u kontinuitetu
Uključiti referentne pokazatelje u nacionalne statistike u skladu sa evropskim priznatim pokazateljima	Razviti sistem nadzora razvoja ID u skladu sa evropskim standardima i učiniti dostupnim sakupljene aktuelne podatke o razvoju ID u Srbiji	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Republički zavod za statistiku Rok: decembar 2006.
Nadzor i razmatranje same Strategije, ciljeva i rezultata	Dobiti redovne izveštaje o sprovođenju Strategije razvoja ID i kreirati predloge za moguću korekciju ciljeva i aktivnosti	o Min.nauke i zašt.život.sredine o Sva resorna ministarstva Rok: izveštaje dobijati i korekcije vršiti u redovnim šestomesečnim intervalima

ZAKLJUČAK

Propisi Republike Srbije doneti 90-ih godina su primereni tadašnjem stepenu tehnološkog razvoja i standardima u oblasti informacionih tehnologija. Tehnološki napredak nalaže potrebu reinženjeringa i postojeće regulative. Zakoni koji su doneti u poslednje dve godine, kao i oni koji treba da se donesu, usklađuju se sa zakonodavstvom EU. U strateškim dokumentima Vlade u prvoj fazi saradnje sa EU, a pre potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji, neophodno je doneti još niz zakona, kao i:

- Regulisati zakonsko uređivanje pitanja iz oblasti elektronskog plaćanja
- Uspostaviti elektronski sistem javnih nabavki
- Ratifikovati Konvencije Saveta Evrope o kiber kriminalu.

Jasno definisana politika strategije razvoja je ključni preduslov za izgradnju savremenog informacionog društva i aktivnog uključivanja u svetske trendove poslovanja. Ako znamo koje su nam potrebe, šta su nam zadaci i kojim ciljevima težimo, to će nam biti lakše da se uključimo u savremene tokove razvoja i života kome stremi razvijeni svet, a čiji smo, odnosno želimo da budemo i mi.

LITERATURA

1. Predlog Strategije razvoja ID u Republici Srbiji
2. Declaration of Principles, World Summit on the Information Society, International
3. Telecommunication Union, Geneve, 2003
4. e-SEEurope Agenda for the Development of the Information Society: a cooperative
5. effort to implement the Information Society in South Eastern Europe
6. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja
7. Zakon o elektronskom potpisu
8. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv
9. visokotehnološkog kriminala